

ДАМИР

ДОРА ХРИСТОВА (БОЛГАРИСТАН)

ШАҺӘР

Дәмир чанкавәр Көј төпөләр вадисинин һөкмдары иди. О, һамынын она итаәт вә тәғлид етмәсини хошлайырды. Күнләрин бир күнү шәһәр мејданында шәјпурларын сәси ешидилди. Чапарын нә хәбәр вәрәчәјини ешитмәкдән өтрү чамаат евләрдән мејдана ахышмаға башлады.

Дәмир чанкавәрин әмри бу иди ки, әу күндән етибарән һамы онун уими зиреһ вә дөбилгә кејсин. Бүтүн пәнчәрәләр вә гапылар дөмирдән олсун ки, гушларын сәси, күнәш шүалары, дағ отларынның әтри онун тәбәәләрини һәҗәчана кәтирмәсин. Чүнки булардан адамлар һушсуз вә һәссас олурлар. Бир дө ки, дөмир һасар чәкилсә, гоншулар арасында аварә, мәнасыз сәһбәтләр олмәз. Неч кәс бошбоғазлыг етмәз.

Чапар бир дө шәјпуруну чалды. Дәмир чанкавәрин әмрини бир дө елан етди вә сараја, һөкмдарынын јанына јолланды. Һамы чапарын чәтинликлә јеримәсинә тамаша едирди. Белә ки, чапарын кејдији зиреһ она чәлд јеримәјә мане олурду.

Мејдана топлашан Дәмир чанкавәрин тәбәәләрин тәәччүблә бир-бирләринә бахыб, өз евләринә дағылшдылар.

Елә о күндән гәрибә вә тутгун шәһәрдә јашајан һәр кәс шүбһә илә ајагынын алтына бахырды. Онлар танышлардан, достлардан, гоншулардан бахышларын кизләди, онларла бир кәлмә белә кәсмирдиләр. Чүнки Дәмир чанкавәр тәрәфиндән чәза ала биләчәкләриндән горхурдулар. Һәмчинин онларын ағызларыны ачмаға гырма да мане олурду. Илк вахтлар адамлар үрәкләриндә дејинирдиләр, лакин кетдикчә һәр шејә алышдылар.

Илләр бир-бирини әвәз етди. Бүтүн нағылларда олдуғу кими, Дәмир чанкавәрин дө гызы бејуду. О, ловға вә инадчыл иди. Гыз елә һесаб едирди ки, она һәр шеј мәлумдур. Әрә кетмәк вахты чатанда, гыз өзүнә елә әр сечмәк истәди ки, һәмнин адам она ешитмәдији бир сөз десин, көрмәдији шејләрдән данышсын.

Дәмир чанкавәрин сарајына Көј төпөләр вадисиндән бир-биринин ардынча кәнчләр кәлмәјә башладылар. Онларын һәр бири үмид едирди ки, бу тәкәббүрлү кәлине саһиб ола биләчәк. Лакин онлар гызы неч чүр көрә бидмәдиләр.

Бир күн сараја намәлум бир кәнч кәлди. О, неч дө көзә чарпан дејилди. Онун нә синәсинә ағырлыг верән зиреһи, нә дө көзләрини өртөн дөбилгәси варды. Ән башлычасы исә, кәнчин ағзында гырма јох иди. Она көрә дө о күлүмсәјир, фыштырыг чалырды.

— Көзәл гыз, истәјирсән сәнин үчүн бир шеј чәким — дејә, о, гыза мүрачипәт етди. Сарајдакыларын һамысы онун гејри-ади сәсини ешитчәк, чоһ тәәччүбләндиләр. Һамы марагла багыны узадыб, бу гоцаг оғланы көрмәк истәјирди.

— Инанмырам ки, сән мәни тәәччүбләндиң биләсән! — дејә, тәкәббүрлү көзәл ловғалыгла өз фикрини билдирди. — Гој сәнә акаһ олсун ки, мән бүтүн нағыллары охумушам, һәр шеј билирәм.

— Буну етмәјә мән неч һазырлашмырам дө. Садәчә оларә мән сәнә ади шејләри кәстәрмәклә, бағлы көзләрини ачмыг истәјирәм.

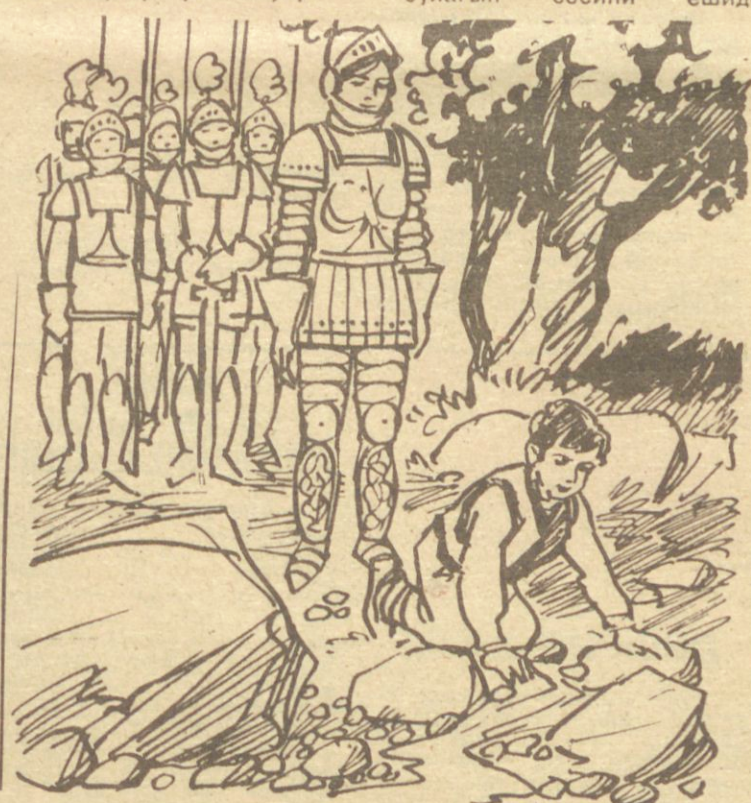
— Сәнин зәннинчә, бејәм мән қорам? — дејә, гыз гашбагыны төкдү.

— Әсла јох, — дејә, кәнч сакит нәзәрләрлә она бахды. Сонра бир вәрәг кағыз кәтүрүб, чәкмәјә башлады. Гыз нә гәдәр чалышдыса да, оғланын нә чәкдијини анлаја билмәди.

— Сән нә чәкирсән? — дејә, о сорушду.

Һамы тәәччүб ичиндә иди. Дүнјада олан бүтүн нағыллары охумуш көзәл ханымы мәкәр бу әјри-үјрү хәтләр һејрәтләндиң биләрми? Бу нә исә чадукәрлијә охшајыр.

— Бу ади бир таладыр, — дејә, намәлум кәнч чаваб верди. — Будур, корурсән, бу, отдур. Бу отлар бир-биринә охшаса да, онларын рәнки мухтәлифдир. Чүрбәчүр рәнкли папағлары олан көвдәләр, күлләрдиң, чичәкләрдиң. Мәкәр сән билмирсән ки, күлөк кәләнә, онлар нечә рәгс едирләр? Онларын севинчинә чырчырамалар да гошуларлар. Сән онларын чырылдамаларыны ешитмисәнми? Онлары динләмәк истәјирсәнми?

— Истәјирәм! — гыз тәләш ичиндә чаваб верди.

— Көзәл мәнимлә! Гыз онун ардынча кетди. Онларын архасынча исә, һөкмдарын әсабәләри кәлирди. Шәһәрин, онун дөмир һасарларынын, ев вә пәнчәрәләринин, дөмир гапыларын архада галдыгыны көрән кәнч дајанды. Јашыл

отлугда, онларын ајағларынын алтында булаг гәјнајырды. Кәнч әјиләрәк судан бир нечә гуртум ичди вә гыза әлини узадарғ:

— Дадына бах, ич, — деди. Бура кәләнләрин һамысы бу шөффаф дағ сујундан ичди. Биринчи гуртумдан сонра, һамы баша дүшдү ки, онларын Дәмир шәһәриндән башға дүнјада көзәл јерләр чоһдур. Бу илләр әрзиндә дөмирин ишылтысы онларын көзләрини аз гала кор етмишди.

Дәмир гырмалар онларын ағызларындан дүшдү. Һамы өзүнү елә јахшы һисс едирди ки, санки бир-бирини гучагламағ, охумағ истәјирдиләр. Елә бу анда онлар һисс етдиләр ки, зиреһ онларын синәләрини әзир, дөбилгә исә олдуғча ағырдыр.

Илк өзүнә кәлән Дәмир чанкавәрин гызы олду:

— Бу нечә булагдыр ки, мәнә бејүк бир дүнјаны анлатды?

— О инсанларын көзүнү ачыр, гәлби севинчлә долдуруп, көзәллији вә хејрхаһлыгы көрмәји өјрәдир, мәһәббәтә дүзкүн јол кәстәдир, — дејә, кәнч чаваб верди.

— Атама дејәчәјәм ки, бу булагын әтрафына гызыл һасар чәкдирсин, — дејә, гыз тәләсик сөзүнү тамамлады.

Намәлум кәнч онун сөзүнү кәсди вә деди:

— Неч вахт дөбилгә кејмә, она көрә ки, о гаршыдакы чығырын габагыны кәсәчәк, зиреһ кејинмә, о, имкан вермәјәчәк ки, гәлбин булагын сәсини ешидә

севилиб сечилән, әсәрләри дәрсликләрә дүшән, башға дилләрә тәрчүмә олунан шаирләримиздәндир. Китабдакы ше'рләрин бејүк бир гисми доғма торпагымыза, онун көзәлликләринин тәрәннүмүнә һәср едилиб. Р. Јусифоғлу өз охчуларыны каһ тарихи кечмишимизә, каһ тәбиәтин, гојнуна, каһ да сәһрли ушағ дүнјасына сәјаһәтә апарыр. Онун Јанардаға, Гобустана, Кәмигајаја, Гөбәләјә, Өрәнгәләја, Шушаја, Хоһамсакһыја һәср етдији ше'рләр бу бахымдан марағ доғурур.

Рафиг кәнд һәјаты илә, тәбиәтлә јахындан үнсijјәтдә олан, она өз көзү илә бахмағы, һәр һансы тәбиәт һадисәләрини поетик диллә мәһаландырмағы бачаран шаирдир. Онун ше'рләри бир нечә Азәрбајҗан торпагынын поетик хәритәсинә бәнзәјир.

Шаирин мәһәббәтлә тәрәннүм етдији Шуша да, Үчмәх дағы да, Иса булағы да, Чыдыр дүзү да, Губадлы да, Гара кәл дө, һәкәри дө, Бөркүшад да, Јазы дүзү дө, Чәјзәми дө... тәәсүф ки, инди дүшмән тапдағы алтындадыр. Нечә ил бундан әввәл јаздығы ше'рләрдә шаир елә бил ки, бужүнкү фаһиәнин тәрәјә биләчәјини әввәлдән һисс едибмиш:

Бахырам јери
Шумланан јурда:
Бир Ај, бир дө чај
Ојағды бурда —
Бири чағлајыр,
Елә һеј ахыр.
Бири дө кәјдән
Сакитчә бахыр.

Бу мисралардакы тәәсүф гарышығ истәһзә Чәјзәми әлдән кәдәндә неч нәји вәчинә алмајан, гәфләр јухусунда ујујан јурддашларымыза үнванланмышдыр.

Китабдакы ше'рләрин мөвзусу рәнкарәкдир. Бурада вәтән торпагынын тәрәннүмүнә, онун отуна, чичәјинә, дағына, дәрәсинә, әтирли јамачларына, көлләринә, чајларына, чешмәләринә, јурдумузу тарихи кечмишинә, сәһрли ушағ дүнјасына һәср едилмиш ше'рләр чоһлуг тәшһил едир.

“Ғазахыстан нәғмәләри” бөлмәсиндә топланан ше'рләрин бир гисми елә

ЈЕНИ КӨРҮШ:
“АҖЛЫ ЧЫҒЫР”

Балаларымызын севимли шаири Рафиг Јусифоғлунун “АҖлы чығыр” адлы јени китабыны әлимә аланда гәрибә һиссләр кечирдим. Истәр-истәмәз хатирәләр чығыры илә кери гәјымалы олдум. О вахтлар ушағ әдәбијаты саһәсиндә гәләмини јени-јени сынајан Р. Јусифоғлу инди бу саһәдә

мәним көзүмүн габағындача јараныб. 1989-чу илдә Рафиглә мән Ғазахыстанда кечирилән үмүмиттифағ ушағ әдәбијаты күнләриндә бирликдә иштирак етмишдик. Елә о заман мухтәлиф республикалардан кәлән шаир вә јазычыларын Р. Јусифоғлунун чыхышларыны марагла

севилиб сечилән, әсәрләри дәрсликләрә дүшән, башға дилләрә тәрчүмә олунан шаирләримиздәндир.

Китабдакы ше'рләрин бејүк бир гисми доғма торпагымыза, онун көзәлликләринин тәрәннүмүнә һәср едилиб. Р. Јусифоғлу өз охчуларыны каһ тарихи кечмишимизә, каһ тәбиәтин, гојнуна, каһ да сәһрли ушағ дүнјасына сәјаһәтә апарыр. Онун Јанардаға, Гобустана, Кәмигајаја, Гөбәләјә, Өрәнгәләја, Шушаја, Хоһамсакһыја һәср етдији ше'рләр бу бахымдан марағ доғурур.

Рафиг кәнд һәјаты илә, тәбиәтлә јахындан үнсijјәтдә

олан, она өз көзү илә бахмағы, һәр һансы тәбиәт һадисәләрини поетик диллә мәһаландырмағы бачаран шаирдир. Онун ше'рләри бир нечә Азәрбајҗан торпагынын поетик хәритәсинә бәнзәјир.

Шаирин мәһәббәтлә тәрәннүм етдији Шуша да, Үчмәх дағы да, Иса булағы да, Чыдыр дүзү да, Губадлы да, Гара кәл дө, һәкәри дө, Бөркүшад да, Јазы дүзү дө, Чәјзәми дө... тәәсүф ки, инди дүшмән тапдағы алтындадыр. Нечә ил бундан әввәл јаздығы ше'рләрдә шаир елә бил ки, бужүнкү фаһиәнин тәрәјә биләчәјини әввәлдән һисс едибмиш:

Бахырам јери
Шумланан јурда:
Бир Ај, бир дө чај
Ојағды бурда —
Бири чағлајыр,
Елә һеј ахыр.
Бири дө кәјдән
Сакитчә бахыр.

Бу мисралардакы тәәсүф гарышығ истәһзә Чәјзәми әлдән кәдәндә неч нәји вәчинә алмајан, гәфләр јухусунда ујујан јурддашларымыза үнванланмышдыр.

Китабдакы ше'рләрин мөвзусу рәнкарәкдир. Бурада вәтән торпагынын тәрәннүмүнә, онун отуна, чичәјинә, дағына, дәрәсинә, әтирли јамачларына, көлләринә, чајларына, чешмәләринә, јурдумузу тарихи кечмишинә, сәһрли ушағ дүнјасына һәср едилмиш ше'рләр чоһлуг тәшһил едир.

“Ғазахыстан нәғмәләри” бөлмәсиндә топланан ше'рләрин бир гисми елә

динләмәләри мәним үчүн чоһ хош иди.

Рафиг Јусифоғлу ушағ психолокијасына јахындан бәләд олдуғундан онун ше'рләри өз јумору, јығчамлыгы вә ајдынлыгы илә диггәти чәлб едир. “Сәһрли аләм” бөлмәсиндә топланан ше'рләрин әксәријјәти новеллавари бир үслубда јазылдығындан марағ доғурур, адамы дүшүндүрүр. Бу бахымдан “Ағ јолларын јолчусу”, “Сәһрли вағзал”, “Бу китабын сәтирләри” ше'рләри угурлудур.

Предмети она мөхсус штрихләрә тәғдим етмәји бачармағ Рафигин ше'рләринә тәрәвәт кәтирир, онун тәсир даирәсини

артырыр. Мәсәлән, Јолбасаны јумаға бәнзәдән шаир дејир ки, фырландыҗа бу јумағ ачылыб күчәјә чеврилир. Јахуд “Кактус” ше'риндә онун чичиәк ачмасыны шаир белә мәһаландырыр:

Она меһрибан олсан,
Мүтләг ачаҗаг чичәк.
Кирпи кими јавашча
Тиканлар арасындан
Бурнуңу кәстәрәчәк.
Әкс-сәда исә ушағ дили
илә белә мәһаландырылыр:
Сач-сағгалы ағды бу,
Дағдан ағыр дағды бу.
Адама сөз гәјтарыр,
Елә бил ушағды бу.

“Кал” ше'риндә мејвәни јетишмәмиш јолан, онлары бир-бир дишләјиб јерә атан ушаға бабасынын мәзәммәтлә дедији сөзләр дө јумор доғурур:

Дәјмиши сәчә билмирсән,
Сән өзүн дө һәлә калсан.
Ушағлар, “АҖлы чығыр” китабы һәчмчә бејүкдур. Она көрә дө орада топланмыш бүтүн ше'рләри, поема вә нағыллары тәһлил етмәк имкан харичиндәдир. Тәкчә ону дејә биләрик ки, “Кәнчлик” нәшријјаты истәр тәртибат, истәр идеја-мәзмун, истәр сәнәткарлыг бахымындан сизин зөвғунузу охшаја биләчәк көзәл бир китаб чап етмишдир. Инанырыг ки, “АҖлы чығыр” ы охсаныз, чоһ шеј өјрәнәчәксиниз.

Заһид ХӘЛИЛ,
филолокија елмләри доктору, профессор.